

Частина IV

КОМПЕТЕНТІСНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 37(09) (438)

М. В. Козир

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Висвітлено теоретичні основи розвитку інтелектуальних можливостей як різновиду інформаційної компетентності суб'єктів педагогічної взаємодії; зроблено спробу довести актуальність дослідження залежності рівня інформаційної компетентності від рівня розвитку інтелектуальних можливостей учителя і учнів; розкрито сутність ключових категорій щодо інформаційної компетентності; наведено таблицю основних інформаційних критеріїв та рівнів сформованості інформаційної компетентності.

Ключові слова: інтелектуальні можливості; інформаційна діяльність; інформаційна компетентність; інформаційні технології; інформація.

*Хто володіє інформацією, той володіє світом.
Натан Ротшильд*

Вступ. На сучасному етапі розвитку цивілізації, в епоху глобальної інформатизації бурливо розвиваються комп'ютерна техніка та інформаційні технології, що стимулює формування інформаційного суспільства. Інформація охоплює дедалі більше галузей і стає однією з головних людських цінностей та основним ресурсом майбутнього. Процес інформатизації системи освіти висуває нові вимоги до учасників навчально-виховного процесу у сфері підвищення інформаційної компетентності та інформаційної культури. Зростає її значущість для вчителів школи, які здійснюють свою професійну діяльність в умовах широкого впровадження засобів інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) в освітній простір школи.

Метою даної статті є огляд особливостей процесу розвитку інтелектуальних можливостей як різновиду інформаційної компетентності суб'єктів педагогічної взаємодії. **Завдання** статті полягають у дослідженні теоретичних основ розвитку інтелектуальних можливостей та інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу.

Інформаційна компетентність (ІК). ІК – це високий рівень обізнаності у світі інформації. Як зазначено в «Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)», освіта XXI ст. – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вмє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя, життя своєї країни.

Таким чином, перехід до інформаційного суспільства зумовлює об'єктивну потребу у вихованні конкурентоспроможного випускника (студента), набуття ним таких якостей, як самостійно, критично і творчо мислити; вмє працювати з інформацією (вміти збирати певні факти, аналізувати їх, робити ґрунтовні об'єктивні висновки; вирішувати практичні задачі). Це актуалізує вирішення проблеми розвитку інтелектуальних можливостей як різновиду інформаційної компетентності учнів – одного з найважливіших чинників успішності молодого людини.

Як зазначає С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику, «*інформація* – це зміст будь-якого повідомлення, дані про щось, які розглядаються в аспекті передачі їх у часі і просторі; вона має певний сенс, який можна зрозуміти й інтерпретувати за допомогою природної мови в процесі людського спілкування». Академік НАПН України М. І. Жалдак, описуючи дефініцію інформації, стверджує, що «*інформація* – це деяка сукупність сигналів, впливів або відомостей, яка може бути представлена різними способами в залежності від систем, які її видають та сприймають. Вона виникає в свідомості людини в результаті її власної пізнавальної діяльності (Буйницька О. П., 2012, с. 9-10)».

Отже, діяльність людини, яка пов'язана з процесами отримання, перетворення, нагромадження, зберігання, передавання та подання якихось певних даних умовно можна назвати *інформаційною діяльністю*.

Пріоритетний напрям розвитку сучасної освіти – це перенесення акцентів зі знань та вмєнь, як основних результатів навчання, на формування в учнів системи компетентностей і компетенцій. Саме компетентності, на думку багатьох експертів,

є тими індикаторами, які відображають готовність учня до активної участі у житті суспільства (Трубачова С. В., 2004).

Найважливішою складовою інформаційної компетентності людини є вміння вибирати й формулювати цілі, здійснювати постановку завдань, будувати й аналізувати інформаційні моделі досліджуваних процесів і явищ, інтерпретувати отримані результати, передбачати наслідки прийнятих рішень і робити відповідні висновки, вміння впорядковувати, систематизувати, структурувати певний обсяг знань.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури показує, що, по-перше, недостатньо вивчені питання розвитку ІК школярів, по-друге, поки що не створений єдиний підхід до визначення структури даного процесу, по-третє, залишаються маловивченими питання потенціалу підвищення рівня розвитку ІК школярів у навчально-пізнавальній діяльності. Нами виявлені протиріччя між: потребою інформаційного суспільства в особистості, яка володіє високим рівнем ІК і недостатнім рівнем її сформованості у випускників загальноосвітніх шкіл; потребою підлітків в оволодінні ІК і недостатньою спрямованістю освітнього процесу на розвиток названої якості; потребою педагогічної практики в науково-методичному забезпеченні процесу розвитку ІК школярів і недостатньою розробленістю даного питання в педагогічній науці.

Проблема формування компетентностей учнів активно досліджується науковцями, методистами, вчителями-практиками. Її загальнометодичні аспекти розкривають вітчизняні і зарубіжні вчені: Н. Бібік, Т. Гільберт, І. Гурняк, С. Бондар, І. Зимня, С. Капіруліна, Н. Кузьміна, Л. Круглик, А. Хуторської, С. Шилов.

Бондар С. визначає, що «...компетентність – це здатність особистості.. в органічній єдності з цінностями людини... в умовах глибокої зацікавленості діяти». З власного досвіду дане поняття визначаємо як «здатність до дії», можливість застосовувати знання для виконання продуктивної діяльності (Буйницька О. П., 2012, с. 20).

Аналіз сучасних досліджень інформаційної компетентності свідчить про те, що це поняття визначається неоднозначно різними авторами (В. Акуленко, Н. Баловсяк, М. Дзугоева, О. Зайцева, О. Семенов, Н. Таїрова, О. Толстих). Інформаційну компетентність називають однією з ключових компетентностей А. Ахаян, Н. Баловсяк, С. Брандт, О. Іонова, В. Кремень, О. Матвієнко.

У дослідженнях А. Хуторського виділяються психолого-педагогічні аспекти поетапного формування ІК. Т. Петухова в своїх дослідженнях виділяє психолого-педагогічні аспекти формування компетентності майбутнього фахівця. Л. Васильєва, А. Вишнякова, О. Кизик досліджують дану проблему на основі виявлення критеріїв і рівнів сформованості даної компетентності.

О. Пометун, І. Родигіна, С. Трубачова, розкриваючи в своїх дослідженнях основні умови, орієнтири,

шляхи реалізації компетентнісного підходу до навчання в сучасній школі, виділяють окремі аспекти формування у школярів ІК. Дані науковці поняття ІК трактують як: «складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь застосування інноваційних технологій і певного набору особистісних якостей; нову грамотність, до складу якої входять вміння активної самостійної обробки інформації людиною, прийняття принципово нових рішень у непередбачених ситуаціях із використанням технологічних засобів (Пометун О. І., 2005, с. 65-69)».

Інтелектуальні можливості, на думку О. Зав'ялова, – це знання, вміння, навички і здатність їх застосовувати при розв'язанні завдань у засобах нових інформаційних технологій. Як здатність знаходити, оцінювати, використовувати і повідомляти інформацію у різних видах і представленнях визначає інтелектуальну можливість В. Недбай. Автори зазначають, що розвиток цієї можливості є процесом переходу до такого стану, коли учень стає здатним застосовувати інформацію в різних формах для вирішення особистих, соціальних або глобальних проблем.

Залежно від особистісних якостей людини та умов у яких вона знаходиться, як зазначає О. Новіков, діяльність може здійснюватися на трьох рівнях: операційному (базовому), тактичному, стратегічному.

У чому ж полягає діяльність вчителя та учнів у процесі розвитку інтелектуальних можливостей?

ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: стимулює роботу з різними джерелами знань, готує завдання пов'язані з аналізом таблиць, схем, діаграм, графіків тощо. Надає консультації щодо опрацювання матеріалів підручника, забезпечує спільні обговорення, вчить складати плани, стискати і розгортати інформацію. Вчить створювати пам'ятки, ділові папери, доповіді, власні презентації. Залучає учнів до позакласної роботи з предмету, участі у проектній діяльності.

ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНЯ: залучає до своєї праці різні джерела знань, обирає ті, які потрібно, створює доповіді, буклети, комп'ютерні презентації. Виносить плоди своєї праці на обговорення, вчиться робити аналізи, відтворює їх у графіках, діаграмах, робить певні висновки. Слідкує за подіями в світі і вчиться орієнтуватися в процесах зміни суспільства.

Виходячи з існуючих рівнів засвоєння учнями як навчального матеріалу, так і будь-якої інформації взагалі, можна визначити етапи розвитку інтелектуальних можливостей, які має проходити учень під час роботи з інформацією:

- ознайомлення – учень визначає кількість інформації з проблеми та можливість її опрацювання;
- репродукція – учень вивчає масив інформації з проблеми, накопичує її;
- перетворення – критичне осмислення масиву інформації, порівняння фрагментів з різних джерел однієї тематики, визначення їх достовірності; вилучення робочої інформації, її узагальнення;

• творчий етап – створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації: формулювання гіпотез, їх перевірка і доведення, створення власних теорій, написання творчих робіт, художніх творів.

Отже, розвиток ІК можна назвати однією з пріоритетних задач освіти. Це можливо тільки за умови: актуалізації інформаційної складової навчально-пізнавальної діяльності школярів на всіх етапах навчання; включення школяра в спеціально організовану навчально-пізнавальну діяльність, що розвивається (від включення в діяльність до самоорганізованої дії), ускладнюється (від репродукції до творчої самореалізації), пов'язану з отриманням, зберіганням, обробкою і передачею інформації; забезпечення суб'єктної позиції особистості в інформаційному просторі навчально-пізнавальної діяльності.

Аналізуючи дефініції ІК у ряді сучасних досліджень, ми дійшли висновку, що інформаційна компетентність є інтеграційною якістю особистості, яка перетворює процеси відбору, засвоєння, переробки, трансформації і генерації інформації в особливий тип наочно-специфічних знань, що дозволяє виробляти, приймати, прогнозувати і реалізовувати оптимальні рішення в практичній діяльності.

ІК включає когнітивний, операційний, мотиваційно-ціннісний і рефлексивний компоненти. Розвиток інтелектуальних можливостей школярів у навчально-виховному процесі відображає мета, підходи і принципи, критерії, психолого-педагогічні умови, організація участі особистості у навчально-пізнавальній діяльності, результатом якої є інформаційна компетентність як індивідуальний продукт освіти.

Реалізацію моделі забезпечують наступні психолого-педагогічні умови:

1. актуалізація інформаційної складової навчально-пізнавальної діяльності особистості на всіх етапах;

2. включення школярів у спеціально організовану діяльність, що розвивається, ускладнюється, пов'язується з отриманням, зберіганням, обробкою і передачею інформації;

3. забезпечення суб'єктної позиції випускників школи в інформаційному полі.

Оцінка рівня ІК здійснюється на основі наступних критеріїв: мотиваційно-когнітивна готовність до здійснення інформаційної діяльності (мотивація, знання про джерела інформації і методи роботи з нею, ставлення до інформації), технологічна готовність (володіння методами і творчими інноваційними прийомами, вміння користуватися засобами інформаційних і комунікаційних технологій); рефлексивно-результативна оцінка інформаційної діяльності.

Для розкриття проблеми формування ІК необхідне осмислення сутності категорії «інформаційна компетентність», розуміння її структури, змісту, функцій. Це можливо тільки за умови його всебічного вивчення, що викликає необхідність

досліджувати філософські, психологічні і педагогічні аспекти.

Спираючись на теорію організації змісту освіти у складі компетентності на будь-якому етапі формування можна виділити чотири загальні елементи:

• мотиваційно-цільова складова вказує на наявність мотиву досягнення мети інформаційної діяльності, її постановку і усвідомлення, готовність і інтерес до навчання й роботи;

• когнітивна – розкривається як наявність інформаційних знань, умінь і здатність застосовувати їх в професійній діяльності; вміння аналізувати, класифікувати і систематизувати програмні засоби;

• операційно-діяльнісна – демонструє ефективність і продуктивність інформаційної діяльності, застосування школярем інформаційних технологій у навчанні;

• рефлексивна – забезпечує готовність школярів до пошуку рішення виникаючих проблем, до їх творчого перетворення на основі аналізу своєї інформаційної діяльності (коли обсяг знань, умінь, засвоєних за зразком, не забезпечує необхідного розвитку потенціалу особистості).

Одним із оптимальних шляхів формування компетентності у сфері інформації є створення відповідної моделі і вбудовування її у навчальний процес. Сучасна освіта вимагає своїх особливих методик викладання, своєрідної організації навчального процесу, різноманітного методичного і інформаційного забезпечення з урахуванням специфіки регіону, де реалізуються це навчання.

Проблема вимірювання ІК пов'язана з питанням виявлення критеріїв і рівнів її сформованості. Аналіз існуючих досліджень у цій області дозволив виділити найприйнятніші критерії, по яких можна оцінити рівень розвитку інформаційної компетентності особистості. Кожен критерій характеризується сукупністю декількох показників (див. Табл. 1). Ступінь їх розвитку і визначає компетентність особистості.

Наведені критерії та показники сформованості ІК служать початковими даними для визначення рівнів розвитку цієї якості у школярів з урахуванням їх вікових особливостей. Можна виділити три взаємозв'язаних і послідовних рівня розвитку інтелектуальних можливостей як різновиду інформаційної компетентності: інтуїтивний (початковий), нормативний (достатній), творчий (високий).

Висновки. Таким чином, інформаційна компетентність розвивається, переходячи з одного рівня на інший, при цьому її стан кожного разу може бути діагностований, виходячи з відповідності структури і змісту інформаційних і комп'ютерних знань і умінь певному рівню розвитку. Системне, цілісне уявлення про ІК, виділення її суттєвих рис, обґрунтування критеріїв і рівнів її сформованості є теоретичною передумовою для дослідження тенденцій і умов формування.

Таблиця №1

Інформаційні критерії та показники сформованості ІК

Інформаційний критерій	інтерес до роботи з інформацією; усвідомлення потреб роботи з інформаційними технологіями; знання методів роботи з інформацією.
Технологічний критерій	наявність інформаційних знань, умінь і застосування їх в професійній діяльності; уміння вибирати програмні і апаратні засоби для обробки даних.
Рефлексивно-результативний критерій	включення в інформаційну діяльність; удосконалення власних інформаційних знань, умінь на основі самоаналізу.

Література

1. **Буйницька О. П.** Інформаційні технології та технічні засоби навчання. – К, 2012. – 240 с.
2. **Введенский В. М.** Моделирование профессиональной компетентности педагога // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51-55.
3. **Компетентнісний підхід у сучасній освіті:** світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
4. **Новий тлумачний словник української мови** / укладачі В. Яремко, О. Сліпущко, Т.4. – К.: Аконті, 2000. – С. 305.
5. **Петухова Т. П.** Современная парадигма информационного общества как основа стратегии формирования информационной компетенции специалиста. – Оренбург: Изд-во ОГУ, 2005 – С. 116-123.
6. **Пометун О. І.** Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65-69.
7. **Родигіна І. С.** Реалізація компетентнісного підходу до навчання (управлінський аспект) // Освіта і управління – 2004. – Т.7, №3/4. – С. 18-22.
8. **Трубачова С. В.** Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С.53-58.
9. **Хуторский А. В.** Ключевые компетенции и образовательные стандарты // Отделение философии образования и теоретической педагогики. – РАО, Центр «Эйдос», 2002.

References

1. **Buynitska, O. P.** (2012) Technology of information and technical equipments of studies. K, 240 p. (in Ukrainian).
2. **Vvedenskiy, V. M.** (2003) A design of professional competence of teacher // Pedagogics, № 10, P. 51-55. (in Russian).
3. **Competence in modern education:** world experience and Ukrainian prospects: Library from educational politics (2004) / Under O. V. Ovcharuk. K., «K.I.S.», 112 p. (in Ukrainian).
4. **New explanatory dictionary of Ukrainian** (2000) / compiler V. Yaremko, O. Slipushko, T. 4, K.: Akonit, P. 305. (in Ukrainian).
5. **Petukhova, T. P.** (2005) Modern paradigm of informative society as basis of strategy of forming of informative competence of specialist. Orenburh: OGU, P. 116-123. (in Russian).
6. **Pometun, O. I.** (2005) A competence is a major reference-point of development of modern education. Native school. Ridna shkola. №1, P. 65-69. (in Ukrainian)
7. **Rodygina, I. S.** (2004) Realization of competence in studies (administrative aspect). Osvita i upravlinnya, T.7, №3/4. P. 18-22. (in Ukrainian)
8. **Trubacheva, S. V.** (2004) Terms of realization approach of competence in the educational process / approach of competence in modern education: world experience and Ukrainian prospects : Library from educational politics // O.V. Ovcharuk. K.: «K.I.S.», P.53-58. (in Ukrainian)
9. **Khutorskiy, A. V.** (2002) Key competences and educational standards // Separation of philosophy of education and theoretical pedagogics. RAO, Center. (in Russian).

М. В. Козырь

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ В ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СУБЪЕКТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Отражены теоретические основы развития интеллектуальных возможностей как разновидности информационной компетентности субъектов педагогического взаимодействия; сделана попытка доказать актуальность исследования зависимости уровня информационной компетентности от уровня развития

интеллектуальных возможностей учителя и учеников; раскрыто содержание ключевых категорий информационной компетентности; приведена таблица основных информационных критериев и уровней сформированности информационной компетентности.

Ключевые слова: интеллектуальные возможности; информационная деятельность; информационная компетентность; информационные технологии; информация.

M. Kozyr

INTELLECTUAL POSSIBILITIES IN INFORMATIVE COMPETENCE OF SUBJECTS OF PEDAGOGICAL CO-OPERATION

Theoretical bases of development of intellectual possibilities as varieties of informative competence of subjects of pedagogical co-operation are reflected in the article; given it a shoot to prove actuality of research of dependence of level of informative competence from the level of development of intellectual possibilities of teacher and students; maintenance of key categories of informative competence is exposed; a table over of basic informative criteria and levels of formed of informative competence is brought.

Contradiction is educed between: by the requirement of informative society in personality that owns the high level of IK and insufficient level of her formed for the graduating students of general schools; by the requirement of teenagers in the capture of IK and insufficient orientation of educational process on development of the adopted quality; by the requirement of pedagogical practice in the scientifically methodical providing of process of development of IK of schoolchildren and insufficient worked out of this question in pedagogical science.

Drawn conclusion that an informative competence is integration quality of personality, that converts the processes of selection, mastering, processing, transformation and generation of information into the special type of evidently specific knowledge, that allows to produce, to accept, to forecast and realize optimal decisions in practical activity; drawn conclusion that an informative competence is integration quality of personality, that converts the processes of selection, mastering, processing, transformation and generation of information into the special type of evidently specific knowledge, that allows to produce, to accept, to forecast and realize optimal decisions in practical activity.

Keywords: information technologies; information; informative activity; informative competence; intellectual possibilities.

Рецензенти

Чернуха Н. М. – д. пед. н., проф.,
Дика Н. М. – к. пед. наук, доц.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014 р.

УДК 378:371.134:372.4

М. М. Греб

ЛІНГВОДИДАКТИЧНА СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

З урахуванням здобутків методичної науки інтерпретовано соціокультурний аспект лінгводидактичної стратегії формування лексичної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах вищого навчального закладу. Окреслено методичні орієнтири практичної реалізації лінгводидактичної стратегії формування лексичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі засвоєння лексики української мови.

Ефективними у пропонованій лінгводидактичній стратегії виявилися підготовка і проведення фрагментів навчально-тренувальних уроків, виховних заходів, виконання рольових і сюжетних ігор, підготовка і проведення навчальних вистав, дія яких створює сприятливі умови для саморозкриття і самореалізації особистості, вироблення навичок самопрезентації і самовираження.

Ключові слова: лінгводидактична стратегія; соціокультурний аспект лінгводидактичної стратегії; формування лексичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Вступ. Модернізація української освіти, впровадження в ній нових парадигм і трансформацій зумовлює глибоке осмислення й урахування здобутків науковців і практиків у підготовці майбутніх учителів початкової школи.

У контексті багатоаспектних завдань сучасної педагогічної вищої освіти особливо актуалізується проблема розроблення концептуальних засад національної освіти, зокрема її соціокультурного змісту, зв'язків із теорією формування (соціалізації) особистості.